

**አብ መዓልቲ ደቀንስትዮ፡
ኤርትራዊት ንል አስንተይቲ
ናብ ምርግጋጽ ተወሳኺ ዓወታት**



ሙሓመድ ኑር ያሕያ

ሸሞንተ መጋቢት ዓለማዊ መዓልቲ ደቀ ንስትዮ ንኣበርክቶ ንል ንስትይቲ ኣፍልጦ ንምሃብ፡ብዘይ ናይ ዜግነትን ኤትኒክን ቋንቋን፡ ከምኡውን ፓሎቲካውን ቁጠባውን ባህላውን ኣፈላላይ ዓመት መጻ ብዓለም ደረጃ ይበዓል።

ደቀንስትዮ ምሉእ ፍርቂ ናይ ሓደ ሕብረተ- ሰብ ወይ ሃገር ቡኡ መጠን ድማ ንፍርቂ ህዝቢ ዓለም ዘቁማ ብምኻንን፡ ማሕበረ ሰብ ዓለም ነዚ ንምሉእነት ሓደ ሕብረተ ሰብ ዘረጋግጽ ኣገዳሲ ክፋል እዚ ንክዝክርን ከብዕልን ግዴትኡ ኢዩ።

አብ ኤርትራ እዚ ታሪኻዊ ዕለት እዚ መድርዒ ነቲ ብኤርትራውያን ደቀ-ንስትዮ ዝተመዝገበ ኩሉ መዳያዊ ገስጋስን ፡ ከምኡውን ነቲ ብጽንዓትን መኸተን ኤርትራዊት ንል -ንስተይቲ ዝተረጋገጸ መኸሰባትን ብዘውሕስ መንገዲ ኢና ዓመት መጻ እነብዕሎ። ናይ ሎሚ ዓመት በዓልና ድማ ኤርትራዊት ንልንስተይቲ ድራኺት ልምዓትን መኸተን አብ ትሕቲ ዝብል መሪሕ ቴማ ክነብዕሎ ከለና፡ኤርትራውያን ደቀ ንስትዮ ትእምርቲ ጽንዓትን

መኸተን ብምኳን ንኩሉ እቲ ንምዕባሌኣንን ኣበርክቶኣንን ዝኾልፍ ኣድልዎን ጭቆናን ስዒረን ናጽነት ሃገረን ዝረጋገጸን ሉኡላውነት ዘውሓሳን ፡ ማዕርነታዊ መሰለን ብንጡፍ ተሳትፎ ዘረጋገጸን ፡ ኣብ ወሳኒ ናይ ብሕታውን ምንግስታውን ጽፍሕታት ብምድያብ ኣብ ልምዓትን መኸተን ተሳትፊን ተጸብኦታት ዘፍሸላን ብምኳንን ነዚ ኣበርክቶ ኣዚ ንምግላሕ ዝግለመ ኢዩ።

ብሓፈሻ ምርግጋጽ ጾታዊ ማዕርነት ኣብዘም ዚሰዕቡ ሰለሰተ ነንሕድሕዶም ዝተኣሳሰሩ መዳያት ዝተሰረተ ኢዩ።

1) ብቅዓት ምርግጋጽ ርህዕ ሂወት ኣቲ ቀዳማይ ኮይኑ፡ ዕድላት ትምህርትን ጥዕናን ውሕስነት መግብን ምክፋል ጸጋታትን የጠቓልል።

2) ዕድላት፡ ኣዚ መዳይ እዚ ትኻፋሊ ቁጠባውን መሰል ዋንነት መሬትን ንብረትን ከምኡ'ውን ተኻፋሊ ሽቅለትን ጸጋታትን ምኳን ፡ ፖሎቲካዊ ተሳታፍነት ንል ኣንስተይቲ ንምርግጋጽ ከም ኣብ ባይቶታትን ምምሕዳርዊ መዋቅራትን ናይ ምስታፍ ዕድል ምሃብ ይሓቁ።

3) ድሕነት፡ ኣካላውን ሞራላውን ሃሲያ ኣብ ልዕሊ ንል ንስተይቲ ከውርድ ዝኸእል ጎነጽ ምውጋድን ፡ ኩሎም ዓቅሚ ንል ኣንስተይቲ ዘዳኸሙን ኣበርክቶኣ ዝድርቱን ተግባራት ምቅላስ ዝምልከት ኢዩ።

ኣዚ ነጥብታት እዚ ብግዴኡ ንል ንስተይቲ ማዕረ ዕድላት ትምህርቲ ብምርካብ መነባብሮ ሂወታን ስድራ ቤታን ክተመሓይሽን ካብ ድኸነት ክትላቀቅን፡ ከምኡ'ውን ፍልጠት ዓጢቃ ክወርዳ ንዝኸእል ጎነጽን ኣድልዎን ንምቅላስን፡ ካብ ሕማማት ንምክልኻልን ጽላዊ ኢዩ። ከምኡ'ውን ሃሲይቲ ልምድታት ከም መርዓ ትሕተ ዕድመን ጥንስን ንክትከላኸል የኸእላ። ንሱ ጥራይ ዘይኮነ ንል ንስተይቲ ቦቲ ዓመታዊ እትረኽቦ ዕድል ትምህርቲ ሞት ዕሽላት ካብ 5-10% ብዝበጸሕ ውጽኢት ይንኪ።

ብመዳይ ቁጠባ ክረኣ እንከሎ 'ውን ምሉእ ተሳትፎ ደቀንስትዮ ዘካተተ ቁጠባ ብናህሪ ኢዩ ዝምዕብል። ኣብ ገጠራት ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ምምሃርን ምስልጣንን ሕርሻዊ ምህርቲ ኣኻዕቢቲ ድኸነት የጥፍእ።

ተሳትፎ ንል ንስተይቲ ኣብ መስርሕ ምድላው ፖሊሲታትን ውሳኔታትን 'ውን ኣገዳስነቱ ልዑል ኢዩ። ኣብዚ መዳይ እዚ ዝተኻየዱ መጽናዕትታት ከም ዘነጽርዎ እተን ንጡፍ ተሳትፎ ደቀ-ንስትዮ ኣብ ኣመራርሓ ፕሎቲካዊ መዳያት ዝረኣዩለን ሃገራትን ሕብረተ-ሰባትን፡ ህዝባዊ ድሌት ኣብ ምምላእ ቅልጡፋት ምኳንን፡ ዲሞክራሲን ማዕርነትን ኣብ ምርግጋጽ ከምዘይጽገማን ይግለጽ። ኣብ 39 ሃገራት ዝተኻየደ መጽናዕቲ ከም ዘነጽሮ ምህላው ደቀንስትዮ ኣብ ሓገግቲ ባይቶታት፡ መረዳእታ ሕጋውነት መንግስቲ ኣብ ደቀንስትዮን ደቀተባዕትዮን ብማዕረ ንምስራጽ ይድርኽ።

አገዳስነት ተሳትፎ ደቀንስትዮ አብ ፕሎቲካዊ መዳያት፡ ሓያል ሕብረተ-ሰባት ብምህናጽን አብ ጠለባት ስድራቤታትን ሕብረተ-ሰብን ዘተኩር ፖሊሲታት ብምሕንጻጽን ዝልካዕ ኮይኑ፡ ሰብአዊ ርእሰማል የማዕብልን ደረጃታት መነባብሮ ሕብረተ-ሰብ የመሓይሽን።

ስለዚ ማዕርነት አብ መንጎ ክልቲኡ ጸታታት ዝህሉ ናይ ፍልጠት ሃጋፍ ብምጽባብ አብ ኩሉ ደረጃታት ትምህርቲ ዝተቀራረበ ተሳትፎ ንክህሉ ይሕግዝ። ሞያውን ምምሕድራውን መንግስታውን ስራሕ አብ ምርካብ 'ውን ቁጽሪ ደቀንስትዮ ማዕረ ደቀ-ተባዕትዮ ብመትከል ማዕርነት ኢዩ ዝመዓራረ። ከምኡ'ውን ደቀንስትዮ አብ ባይቶን ናይ ሚኒስተርነት ጽፍሕታትን ንምስታፍ ዝውሃበን መናብር ምውሳኽ ክጥቀስ ይከኣል።

ነዚ ንምርግጋጽ መንግስቲ አንጻር ደቀ ንስትዮ ዝካየድ ዝኾነ ዓይነት አድልዎ ንምምሓውን ንምውጋድን ክሕግዙ ዝክእሉ አድለይቲ ስግምትታትን ውሳኔታትን ናይ ምውሳኔ ሓላፍነት አለዎ። ሕግን ሕጋጋትን 'ውን ካብ ጸታዊ አድልዎ ናጻ ንክኾኑ ከክም አድላይነቱ ክመሓየሹን ፡ ብፍላይ ድማ ምስ እዚ አብ ዓለም ትጽቢት ዝግበረሉ ዘሎ ምዕባለ ንምብጻሕ ማዕርነትን ናጽነት ጸዓትን አገዳሲ ምኻኑ ዝኣምን ህልው ምዕባሌታት ግዜና ዝምጥን ምምሕያሻት ምክያድ ፡ ከም ምፍራም አብ ስምምዕ ምውጋድ አብ ልዕሊ ደቀንስትዮ ዝካየዱ ናይ ጎነጽ ተግባራት አገዳሲ ኢዩ። ዝኾነ አብ ልዕሊ ደቀ ንስትዮ ጎነጽ ዝፍጽም ሕጋውን ቀጻዕን ፍርዲ ምሃብን፡ ንጌል ንስተይቲ ካብቲ አብ ልዕሊኡ ክካየድ ዝክእል ኩሉ ዓይነት ጎነጽ ንምክልኻል ዝክእል ምክላኽሊ አገባባት ምምዕባልን ሕጋውን ፖሎቲካውን ምምሕዳራውን ስጉምትታት ምውሳኔ። ነዚ ንምትግባር እኹል ናይ ባጅትን መሳልጥታትን ጸጋታትን ምምዳብ፡ ግጉይ አተሓሕዛን አትሓሳስባን ሕብረተ ሰብ አብ ልዕሊ ደቀንስትዮ ንምቅያር አብ ጽላት ትምህርቲ ልዑል ጠመተ ምግባር።

አብ ኤርትራ ሃገርና ምስ እንገሊ ኤርትራዊት ንል ንስተይቲ አብ ኩሉ ታሪኻዊ መድረኻት ተሳትፎ ዝጠለበ ማሕብራውን ፕሎቲካውን ዕማማት ተራኣ ወትሩ ዕዙዝን ንጡፍን ኢዩ ነይሩ። አብዚ ዘመናዊ መዋእል ህዝባና መሰል ርእሰ ውሳኔኡ ብሰለማዊ ቃልሲ ንክክብር ዘካየዱ ፈተነታት ምስ ተዓጽዖ፡ ብረታዊ ቃልሲ አብ አብ ዝጀመረሉ መድርኽ ተሳትፎ ኤርትራውያን ደቀንስትዮ አብ ኩሉ መዳያት ገድሊ ብግብሪ ተራእዩ። ከም ሓካይም ፡ ከም አቀበልቲ ሓብሬታ ብዛዕባ ቦታ ጽላእን ህሱሳት ተሓባበርቱ ምቅታልን፡ ኮታ ኩሉ አንጻር ሰውራ ዝካየድ ዕንቅፋታት አብ ምምካትን ፡ ከም አለይቲ ውጉኣትን ሕሙማትን፡ መግብን ስንቅን አብ ምቅራብን ተዋሲኡን ኢዩን። ንሱ ጥራይ ዘይኮነ ብረት ብምልዓል አብ ግድኒ ተጋድልቲ ብጸተን ብምስላፍ ተዋጊኡንን አዋጊኡንን ኢዩን። ኤርትራዊት ንል ኣንስተይቲ ምእንቲ ናጽነት ሃገራ ሰኒኪለን ተሰዊኡን ኢዩ።

ከም ውጹት ቃልሳ ድማ ኣብ ሜዳ መሰላታ እትወሕሰሉ ሃገራዊ ማሕበር ደቀንስትዮ ኤርትራ ብምቋም ኣብ እዋን ብረታዊ ቃልስን ድሕሪ ናጽነትን በመገዳ ኣቢላ ኣብ ዝተፈላለዩ ንጥፊታትን ኣህጉራዊ ኣጋጣሚታትን ክትሳተፍ ብቂዓ ኢያ። ኣብነት ንምጥቃስ ፡ሃገራዊ ማሕበር ደቀንስትዮ ኤርትራ ኣብ እዋን ብረታዊ ቃልሲ ኣብ ጉባኤ ቢጂን ልኡኹ ብምስዳድ ተሳቲፉ ኢዩ። ከምኡውን ኣብ ማሕበር ደቀንስትዮ ኣፍሪቃ ኣባል ብምኳን ብመስረት ስምምዕ ምውጋድ ኣንጽር ደቀንስትዮ ዝግበር ኣድልዎ (CEDAW) ፡ጸብጸቡ ብስሩዕ ናብ ኮሚተ ምውጋድ ኩሉ ዓይነት ኣድልዎ የቅርብ ኢዩ። ከምኡውን ዓመታዊ ጸብጸቡ ናብ ኮሚሽን ውድብ ሕባራት ሃገራት ንደቀንስትዮ (C S W)የቀርብን፡ ኣብ ንፍስ ወከፍ ዓለማዊ ደቀንስትዮ ጠቀስ ጉዳያትን ኣኼባታትን ይሳተፍን ኢዩ። ብመንገዱ ሚኒስትሪ ዕዮን ሰብኣዊ ድሕነትን 'ውን ብዛዕባ ጉዳያት ደቀንስትዮ ጸብጸባቱ የቅርብ ኢዩ።

ሃገራዊ ማሕበር ደቀንስትዮ ኤርትራ ኣብ 1979 ካብ ዝምስረት ኣትሒዙ ድሕነት ኣዴ ቅድሚት ብምስራዕ ንኩሎም ሃሰይቲ ልምድታት ከም መርዓ ትሕተ ዕድመን ክሸቦን ምውጋድን ብምውሳን ፡ነዚ ሃሳዩ ልምዱ እዚ ካብ ሱሩ ንምምሓው ዝሕግዙ ሓሳባት ኣቅሪቡ። በዚ መሰረት ድማ ኣብ 2006 ኩለን ትካላት መንግስትን ዓበይቲ ዓድን ምሉእ ህዝቢ ዝተሳተፎ ጽዑቕ ጎስጓሳት ኣብ ሸዱሸተኣን ዞታታት ሃገርና ኣካዲዩ። ከም ውጽኢቱ ድማ ንክሸቦ ከም ገበን ዘመልክት ብቁጽሪ 58/1994 ዝፍለጥ ሕገ ተኣዊጁን ተሰሪሑሉን። ስለዚ እቲ ብማሕበር ደቀንስትዮን መሻርኽቲ ኣካላትን ዝተኻየደ ጎስጓሳት ኣድማዒ ነይሩ ጥራይ ዘይኮነ፡ ንብዙሓት ግዳይ ናይ እዚ ኣስቃቂ ልምዱ እዚ ንክኮና ዕጫ ዝጸበየን ዝነብረ ኤርትራውያን ደቀንስትዮ ኣድሒኑ ኢዩ።

ደቀንስትዮ መሰል ዋንነት መሬት ክህልዎን 'ውን ኣካል ማዕርነታዊ መትከል ስለዝኾነ፡ መንግስቲ ኤርትራ ደቀንስትዮ መሰል ዋንነት መሬት ማዕረ ወዲ ተባዕታይ ንክረኽባ ዝፈቅድ ብቁጽሪ 158/2007 ዝፈለጥ ሕጋዊ ኣዋጅ ብምውጻእ ኣብ ተግባር ውዲሉ ኢዩ።

ምስታፍ ጓል ንስተይቲ ኣብ ፕሎቲካዊ መስርሕን ኣብ ፕሎቲካዊ ስልጣንን ንክትምረጽ ዕድል መሃባን ሓደ ካብቲ ማዕርነት ጓልንስተይቲ ብዝላዕለ ዘረጋግጹ ዕላማታት ብምኳኑ ፡ሃገራዊ ማሕበር ደቀ ኣንስትዮ ኤርትራ ነቲ ውድብ ህዝባዊ ግንባር ዝወሰኖ ኣብ ምርጫ 30% መናብር ንደቀንስትዮ ዝሓዘእ ውሳኔ ኣብ ተግባር ከውዕሉ ክኢሉ።

እዚ 30% መናብር ኣብ ፖሎቲካዊ ስልጣን ንደቀንስትዮ ምሕዛእ ህዝባዊ ግንባር ኣበርክቶ ደቀንስትዮ ንምክባርን ንምትብባዕን ኢሉ ዝወሰደ መትከል ኢዩ

ሓደ ካብቲ ህዝባዊ ግንባር ተሳትፎ ደቀንስትዮ ኣብ ፖሎቲካዊ መስርሕ ንምርግጋጽ ኣብ እዋን ብረታዊ ቃልሲ ዘተኣታተዎ መደባት 30% መናብር

ንደቀንስትዮ ምሕዛእ ኢዩ። ኣብቲ እዋን እቲ ኣብ ፖሎቲካዊ ምርጫ ንደቀንስትዮ 30% መናብር ምሕዛእ ብድረጃ ዓለም ገና ይስራሕሉ ኣይነብረን። ኣብዚ ሕጂ እዋን ዝሰርሓሉ እንተለዎውን ውሑዳት ኢየን።

ስለዚ ደቀንስትዮ ኤርትራ 30% ሕዙእ መናብር ኣቅሚጠን ምስ ደቂ ተባዕትዮ ኣብተን 70% መናብር ንኸውዳደራ ምፍቃድ መሰል ደቀንስትዮ ሃገርና ኣብ ምኽባር ልዑል እምነት ከምዘለና ዘነጽር ኢዩ።

መርዓ ትሕተ ዕድመ ንምውጋድ ዝተኻየደ ጸዕርታት ንዓሰርተ ዓመታት ዝቀጸለ ኮይኑ፡ ኣብ 2017 ወከልቲ ሚኒስትሪ ጥዕናን ሚኒስትሪ ዕዮን ሰብአዊ ድሕነትን ሃገራዊ ማሕበር ደቀንስትዮ ኤርትራ ዝኣባላታ ኮሚተ ብደረጃ ሃገር ብምቋም ኣብ ትሕቲ ማሕበር ደቀንስትዮ ኮይና ትነጥፍ ኣላ። ዝዚ ስራሕ እዚ ንምድራዕ እቲ ብ1991 ዝወጸ መሰጋገሪ ሲቪላዊ ሕገ ንልንስተይቲ ዕድሚኣ 15 ዓመት እንድሕር ኣኸሊ ንክትምርጥ ዘፍቅድ ብምንባሩ፡ ንሱ ተሪፉ ሓንቲ ንል ንስተይቲ ክትምርጥ እትክእል ዕድሚኣ 18 ዓመት ምስ ኣኸለ ጥራይ ኢዩ ብዝብል ተተኪኡ ይርከብ። ሲቪላዊ ሕገ ኤርትራ መሰላት ደቀንስትዮ ኤርትራ ብዘውሕስ መንገዲ ኣብ 2015 ተመሓዱሹ።

ሃገራዊ ማሕበር ደቀ ንስትዮ ኤርትራ 'ውን እቲ መሰል ደቀንስትዮ ዘውሕስ ሕገ ኣባላቱ ከም ዝመሃረኦን ክም ዝፈልጥኦን ኣብ ስራሕ ከም ዝትግብርኦን ገሩ ኢዩ። ማእከላይ ቤት ጽሕፈት ሃማደኤ መወከስን መምሃርን ዝኸውን ናይ ሕገ መጽሓፍቲ ኣሕቲሙ ብምዝርጋሕ፡ ዝምልከቶም መሻርኻቲ ኣካላት ምስ ጨናፍር ሃማደኤ ብምትሕብባር፡ ደቀንስትዮን ሞያን፡ ደቀንስትዮን ትምህርትን፡ ኣብ ጥዕናን ኣብ ማሕበራዊ መራኽቢታትን ኣብ ዝብሉ ዝዕባታት ኣብ ዞባታት ይገብጉሱሉ ኣለዉ።

እዚ ናይ ኅስጓስ ሰሚናራት እዚ ካብ 2015 ዓ/ ምህረት ዝጀመረ ኮይኑ ፡ ብ5 ቋንቋታት ማለት ብትግረ፡ ትግርኛ፡ ዓረብ ፡ ሳሆን ዓፈርን ብፈነወ ድምጺ ሓፋሽ ይካየድ። ኣብ ርእሲ እዚ ብምጽሑት ኣግእዞ ዝዝርጋሕ ፕሎቲካውን ሕጋውን ማሕበራውን ዓንቀጻት 'ውን ነቲ ኅስጓስ ዝድርዕ ኢዩ። ከም ተሳኽ 'ውን ኩሎም እቶም ብጸዕቂ ዝካዩዱ ናይ ሕገ ንጥፈታትን፡ ብማእከላይ ቤት ጽሕፈት ሃማደኤ ዝወሃቡ ምኽርታትን መምርሒታትን፡ ከምኡ'ውን ኣብ ዞባታት ተመክሮ በዘለወንን ንደቀንስትዮ ዘጋጠመን ጸገማት ዝርደኣን፡ ፍታሕ ኣብ ምምጻእ ብቅዓት ዝውንናን ፡ ዝተሓላለኸ ጸገማት ደቀንስትዮ ኣብ ዝርከብሉ ንምፍታሕ ምስ ክኢላታት ሕገ ክላዘባን ክተሓባበሩን ዝክእላን ደቀንስትዮ ዝጸወትኦ ተራ ኣካል ናይዚ ኅስጓስ እዚ ኢዩ።

ስራሕተኛታት ደቀንስትዮ ኣብ ስርሖን ብምኽንያት ዝጠቡ ውላድን ንክይሸገሩ ገለ ትካላት ኣብ ቦታ ስራሕ ህጻናት ዝእለዩሉ ቦታ ፈልዮን ይርከባ። እዚ ስልጡን ተግባር እዚ ብካልኦት ትካላት 'ውን ክሰዓብ ዝለዎ ኢዩ።

ኤርትራዊት ንልንስተይቲ መሰለ ንክትኮብላ እትጽበ ከም ዘይኮነት ታሪኻ ህያው ምስክር ኢዩ። ካብ ነዊሕ እዋን ኣብ ውሽጢ ሕብረተ ሰባ ንጡፍቲ መሰረታዊት ኣባል ብምኻን እጃማ ክተበርክት ጸኒሓን ኣላን። ከምቲ ኣብ ላዕሊ ተጠቂሱ ዘሎ ምእንቲ ናጽነት ተቃሊሳን መስዋእቲ ከፊላን ኢያ። ድሕሪ ናጽነት 'ውን ኣብ ዳግመ ህንጻት ሃገርን ወፍሪ ልማዕትን ተሳቲፋን፡ ልዕሊ ኩሉ ድማ ንኩሎም ሉኡላውነት ሃገርና ዕላማ ዝገበሩ ወተሃደራውን ቁጠባውን ካልኣት ኣዕነውቲ ዝበሃሉ ሸርሕታትን፡ እንትላይ ኢፍትሓዊ እገዳ ብጽንዓት መኪታ ዓወት ዘጎናጸፈት ሓርበኛ ኢያ።

ኤርትራዊት ንልንስተይቲ ኣብ ምሰርሕ ምምጻእን ምህናጽን ሃገር ዘመዝገበቶ ዓወታትን ንሕብረተ ሰባን መንግስታን ኣብ ምሕጋዝ ዝበርከተቶ ኣበርክቶን ዓቕምታታ ብናጽነት ንክትጥቀመሉ ኣኽኢሉዋ። ሰለዚ ኣበርክቶኣን ተሳትፎኣን ኣብ ሓደ ዓውዲ ዝድረት ዘይኮነ ኣብ ኩሉ ዓውድታት ሂወት እና ኣፍረዩ ኢዩ ክኸይድ። ሎሚ ኣብ ኤርትራ ንፍሉይ ጾታ ጥራይ ዝምልከት ሞያ ወይ ስራሕ የለን።

ኣብ መደምደምታ ናይ'ዚ ዛዕባ እዚ ኤርትራዊት ንልንስተይቲ ኣበርክቶኣ ናብ ዝላዕለ ብምብራኽ ምዕባሌ ስድራ ቤታን ሕብረተ ሰባን ከትረጋግጽን ቡኡ መጠን ድማ ኩሉ ህዝቢ ብራህዋን ፍትሕን ማዕርነትን ዝነብረላ ብልጽግቲ ሃገር ንምህናጽ ዝያዳ ክትሕይል ንምነ።

መጎስ ነታ ኣዴ ጽንዓትን ጅግነትን ዝኾነት ተቃላሲት ኤርትራዊት ንልንስተይቲ